

meer en de publieke opinie in bezet gebied kon zich niet manifesteren. Tevoren hadden, bij conflicten, de krachtsverhoudingen in het parlement als factor op de achtergrond steeds de doorslag gegeven – die factor was weggefallen. Niet weggefallen was de situatie waarbij de regering als zodanig slechts handelen kon wanneer er wilsovereenstemming was tussen kabinet en koningin: de koningin kon, althans wat het naar buiten blijkend optreden der regering betrof, niet handelen zonder ministerieel contraseign en dat gaf de ministers, wanneer zij bepaalde maatregelen voorstelde die slechts bij wetsbesluit of koninklijk besluit genomen konden worden, de gelegenheid, 'neen' te zeggen – anderzijds was zij in de gelegenheid, 'neen' te zeggen wanneer een minister of verschillende ministers of zelfs het gehele kabinet een bepaald wetsbesluit of koninklijk besluit wenselijk achtten: zij kon haar handtekening weigeren. Een machtig wapen! Van de betekenis ervan was zij zich ten volle bewust. In de eerste maanden van '44 placht zij enige vooraanstaande Engelandvaarders te raadplegen met het oog op enkele concept-wetsbesluiten welke op de periode onmiddellijk na de bevrijding betrekking hadden; welnu, met betrekking tot, zo noteerde een dier Engelandvaarders in zijn dagboek, 'een wetsontwerp van ingrijpende betekenis' (wij weten niet, welk ontwerp-besluit bedoeld is) 'waarbij de ministers geweldig aandringen op afdoening harerzijds', zei zij in april '44: 'Ik teken dat ding niet, ik wens mijn naam niet onder zoveel onzin te zetten, daar acht ik hem nog te goed voor!' Daar voegde zij aan toe: 'Het is wèl een voordeel, dat ik alles eerst moet tekenen – dit is voor mij een zeer nuttig wapen!'¹

Kabinet en koningin hadden dus, zou men kunnen zeggen, een wederzijdse veto-mogelijkheid: wederzijds konden zij elk initiatief smoren. Wat waren de consequenties? Voor de koningin gene: abdicatie achtte zij in strijd met het hoogste landsbelang en daarmee heeft zij dan ook nooit gedreigd. Ministers daarentegen konden aftreden, wetend dat zij door anderen vervangen zouden worden. Zij konden evenwel dat aftreden niet publiekelijk toelichten, bevorderden door dat aftreden het tegendeel van wat zij trachtten te bereiken, en beseften bovendien dat de bevolking in bezet gebied wenste dat het kabinet in Londen een beeld van ongebroken eendracht zou vormen. 'Dus', zo schreef van den Tempel, 'wanneer men zich op een gegeven moment aan de verantwoordelijkheid onttrok, betekende dat dat men, waarschijnlijk tegen de volkswil in, de zaken van het land overliet aan anderen en zijn beginselen niet meer . . . kon doen gelden.'² 'Ik heb het', aldus mr. J. A. W. Burger die in augustus '43 in het kabinet

¹ Ch. H. J. F. van Houten: 'Dagboek', 25 april 1944. ² Getuige van den Tempel, *Enq.*, dl. II c, p. 163.